

Ransuilenblues

Rob Bijlsma

Afgelopen broedseizoen, in 2015 dus, stond ik op Planken Wambuis onder een oud ravennest naar de grond te staren. Poepspetters? Braakballen? Wat is dat nu weer? Het duurde even voordat ik me realiseerde dat ik naar poep en braakballen van een Ransuil stond te kijken, zo lang was het geleden dat ik in het broedseizoen tegen deze kenmerkende sporen was aangelopen. Het zal toch niet waar zijn? Hoofd in de nek, en jawel, daar zat warempel een stevige donsbal naast het forse nest. En daar nog één! En nu ik wat beter keek, zelfs een volwassen vogel die zich prachtig slank had gemaakt en me strak zat aan te kijken. Een broedgeval, ongelofelijk.

Hoe anders was dat toen ik begon met de Veluwe onveilig te maken, ruim 40 jaar geleden. Ransuilen alom, op grote roestplaatsen in de winter maar ook als broedvogel. Direct al het eerste jaar dat ik samen met een stel vrienden grootschalig aan nachtelijke inventarisaties begon, in 1974, was het goed raak. Waar we ook fietsten en liepen, piepende jongen. Zo'n eerste indruk blijft je eeuwig bij. Maar eerste indrukken vergen enige tijd om hun perspectief te vinden. Want in het daaropvolgende jaar werden de nachtelijke tochten nog maar zelden vergezeld door de zeurende roep van uilskuikens. En het jaar daarop idem. Pas in 1977 herleefden de 'oude' tijden weer. Maar toen was het direct goed raak. Wat een waanzinnige aantallen bedelende jongen. Vaak was niet eens goed vast te stellen welke jongen bij welk paar behoorden, zo dicht zaten de families op elkaar gepakt. Het hele bos een piepende uilenfamilie, leek het wel.

Foto 1. Zoekplaatje Ransuil: er zijn twee jongen op te zien, maar ook een volwassen vogel. Let op hoe die laatste zich slank maakt, een strategie om minder op te vallen. De jongen kunnen in dit stadium niet vliegen, alleen fladderen. Zet er een zonnetje op, en ze vormen een oogverblindende vlek in de grauwe grove den. Planken Wambuis, 12 mei 2015.

Ik was niet de enige die doorhad dat er veel jonge Ransuilen waren. De Haviken ook. In die tijd hadden Haviken nog niet te kampen met voedselschaarste. Er waren scheepsladingen duiven, lijsters, Spreeuwen en konijnen beschikbaar, meer dan voldoende om de jongen te voeden. Toch lieten ze zich het buitenkansje Ransuil niet ontglippen. Jonge Ransuilen hebben er een handje van om snel het nest te verlaten. Ze zijn dan niet vliegvlug en hun verenpak bevat nog veel dons (Foto 1). Een vlag op een modderschuit, zo'n jonge Ransuil in een dennenbos. Als je dan ook nog in de vroege schemering met bedelen begint, een geluid dat door merg en been gaat, is dat vragen om moeilijkheden. Rond sommige haviknesten lagen meer dan tien geplukte jonge Ransuilen. Dat jaar, 1977, vond ik 58 geplukte Ransuilen, allemaal jonge vogels die al dan niet het nest hadden verlaten. Vermoedelijk hadden Haviken snel geleerd dat de bedelroep van jonge Ransuilen in feite een etensbel was: eropaf!

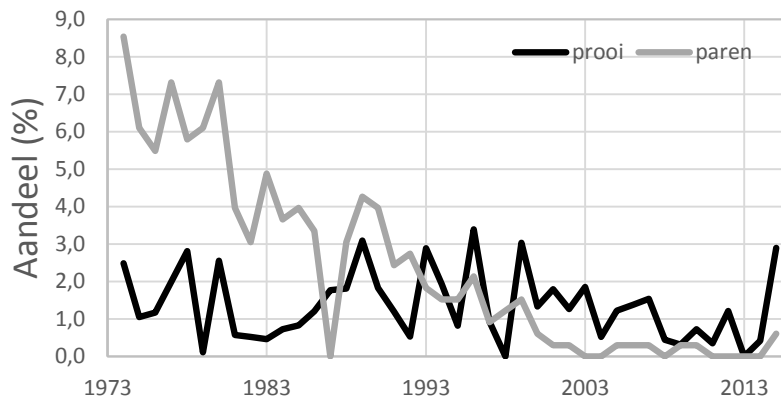

Foto 2. Tegenwoordig de meest gebruikelijke vorm waarin je een Ransuil in het bos tegenkomt: een verzameling veren op de grond, in de karakteristieke waaier van een havikprooi. Planken Wambuis, 4 december 2014.

Tussen 1974 en 2015 verzamelde ik 21.646 prooien van Haviken op de Veluwe en in Drenthe, met een variatie van 107 tot 2907 prooien per jaar. Daar heb ik heel wat kilometers voor moeten sjouwen. Van die voedselberg namen Ransuilen gemiddeld 1,5% in beslag (in totaal 328 exemplaren), met een jaarlijks aandeel van 0 tot 3,4%. Een nauwgezet blik op deze variatie laat zien dat er scherpe pieken en dalen optraden in het aandeel dat Ransuilen uitmaakten van de spijs van Haviken (Figuur 1). Min of meer dezelfde pieken traden ook op in het aantal ransuilparen dat ik op Planken Wambuis vaststelde (de enige reeks die ik heb en het hele tijdvak bestrijkt). Opmerkelijk was de scherpe daling van uilenaantallen (en van het aandeel Ransuilen in de voedsellijsten van Haviken) in de jaren tachtig. Die daling viel samen met lage dichtheden van veldmuizen (en drie koude en strenge winters op rij). Pas in 1988 begonnen de muizen aan te trekken, wat zich vertaalde in een nieuwe ransuilenpiek.

Maar nu komt het: hoewel de veldmuizen in de jaren negentig in het strakke pieken- en dalenritme terugkeerden, gingen de Ransuilen bergafwaarts. Voor het eerste sinds 1974 stond

een muizenpiek niet meer garant voor goede ransuilaantallen. Althans: op de Veluwe en in Drenthe (kan natuurlijk best zijn dat het elders anders is, al heb ik gereede twijfel bij die mogelijkheid). Na 1999 ging het ook met de veldmuizen steeds slechter. Dat de veldmuizenstand in 2014 explodeerde, was daarom totaal onverwacht. Eerlijk gezegd had ik de moed opgegeven: in het huidige boerenland hebben veldmuizen bitter weinig te zoeken. Dat ze toch met zo'n uitbijter konden komen, is hoopgevend. Overigens resulteerde die uitbarsting – in de gebieden die ik bekeek althans – niet onmiddellijk in meer Ransuilen (en meer geplukte Ransuilen). Pas het jaar erop, in 2015, werd dat zichtbaar, een na-ijleffect dat waarschijnlijk van korte duur zal zijn gezien de instortende muizenstand.

Figuur 1. Op Planken Wambuis is de Ransuil als broedvogel sterk afgenomen tussen 1974 en 2015 (weergegeven als jaarlijks percentage betrokken op het over die periode gesommeerde aantal paren, namelijk 328). Diezelfde afname is ook zichtbaar in de frequentie waarmee Ransuilen als havikprooi opduiken (21.646 prooien op Veluwe en in Drenthe), vooral vanaf 2000, zij het met grote jaarlijkse schommelingen.

De gegevens in de figuur lijken simpel en eenduidig, maar er valt veel meer over te zeggen. Want hoe is het mogelijk dat ik nog bijna jaarlijks Ransuilen als prooi van Haviken vindt. Terwijl de Ransuil als broedvogel in dezelfde gebieden is weggevaagd. En hoe kan het dat een minieme opleving in broedvogelaantallen (2015) resulteert in bijna 3% Ransuilen in het havikendieet, een percentage als in de goede jaren van weleer (zeventig en negentig). Ik vermoed dat de weinige Ransuilen die in Veluwse en Drentse bossen opduiken een buitensporig risico lopen in de maag van een Havik te eindigen. Want hoewel Haviken in die gebieden sterk zijn afgenomen, zijn hun prooidieren nog veel sterker afgenomen. Met tot gevolg dat een Havik nu pakt wat hij pakken kan. Ransuilen onder meer, iets wat vroeger óók voorkwam maar toen geen effect had op populatieniveau. Nu dus wel. En nee, voor wie nu mocht denken dat Ransuilen zijn afgenomen door predatie, vergeet het. Dat heeft eerst en vooral te maken met de uitkleding van het boerenland, waardoor veldmuisdichtheden (zeker op zandgronden) geen schim meer zijn van wat ze waren. Te weinig veldmuizen, dan Ransuilen toedeledokie. Jammer, want wat mis ik die nachtelijke meerkoetblafjes, het bescheiden ‘hoe-hoe’ duet in het vroege voorjaar, die melig piepende jongen, de geur van hun braakballen... Aan de andere kant: des te groter de vreugde als ik er weer eentje vind (voordat de Havik langs is geweest).